

מבט על, גיליון 823, 19 במאי 2016

נקיטת עמדה ישראלית לגבי משטר אסד - הכרח מוסרי, צורך אסטרטגי

עמוס ידלין

זה חמש שנים בוחרת ישראל לא לקחת צד לנוכח המתרחש בסוריה. היו ויש עדיין הצדקות למדיניות זו, אך הגיעה העת לחשיבה מחודשת על אודות עמדתה של ישראל ביחס למלחמת האזרחים המתחוללת מעבר לגדר. ב-2 במאי 2016 פרסם עמוס הראל, פרשנו הצבאי של "הארץ", כי "צבא סוריה עשה שימוש בנשק כימי תקני – ככל הנראה הגז הקטלני סארין – נגד לוחמי דאע"ש שתקפו נכסים של המשטר ליד דמשק". הקהילה הבינלאומית מצדה מתעלמת מהפרה גסה זו של הבטחת בשאר אל-אסד (2013) להתפרק מנשק להשמדה המונית ומהשימוש החוזר שעשה בו, בניגוד לנורמות אוניברסליות ואמנות בינלאומיות. בנוסף, למרות הפסקת האש חודש ההרג חסר האבחנה שמבצעים משטר אסד ובעלי בריתו בחלב, באידליב, ובאזור דמשק. התפתחויות אלה מבססות מסקנה, כי על מדינת ישראל לנקוט עמדה ולהתייצב נגד אסד ומשטרו.

בראש ובראשונה, על ישראל להתייצב נגד משטר אסד עקב ההיבט המוסרי. השימוש החוזר בנשק כימי מזכיר שהאחראי הראשי בטבח המתחולל בסוריה לא נענש ומחדד את החובה הישראלית להפנים כי אסד הוא רוצח נתעב, שגרם אסון אנושי מחריד: הוא האשם במותם של כ-90 אחוזים מהרוגי המלחמה, שמשפרם מגיע בעת הנוכחית לכ-400 אלף בני אדם, הוא אחראי לשני מיליון פצועים ו-11 מיליון בני אדם שהפכו פליטים בארצם ובמדינות שכנות. זהו אסון הומניטרי שלא היה כדוגמתו מאז רצח העם בקמבודיה לפני 40 שנים וברואנדה לפני 22 שנים. לנוכח התרחשויות אלה, אל לה לישראל לעמוד מנגד.

מלבד הצידוק המוסרי, העומד בפני עצמו, סילוקם של אסד ומשטרו הוא אינטרס ישראלי גם בשקלול אסטרטגי. הציר הרדיקלי שמונהג מטהראן ועובר דרך סוריה של אסד לחזבאללה בלבנון הוא האיום המוחשי ביותר לביטחון מדינת ישראל, יכולותיו הצבאיות הקיימות ואלה הצפויות להתווסף אליהן בעתיד מהוות פוטנציאל משאבים תעשייתיים ומדעי של מעצמה אזורית. יתר על כן, לציר זה יעד אסטרטגי לגדוע את קיומה של המדינה. התחזקותו באחרונה מול יריביו בסוריה מחזקת את ההבנה כי יש לעשות למניעתה של התפתחות אסטרטגית בעייתית זאת, ומוטב בתיאום עם מדינות מרכזיות באזור ועם מעצמות העל.

יש שיאמרו, שהאיום הנשקף מ'המדינה האסלאמית' (דאע"ש) אינו פחות חמור ולכן יש להידרש אליו תחילה. אין להקל ראש בשאלה זו, הנשאלת בשנתיים האחרונות בישראל. אולם, אל לעיסוק בה למנוע טיפול בציר טהראן-בגדאד-דמשק-ביירות, ובעדיפות אסטרטגית ברורה. זאת, מהטעם הפשוט שהקהילה הבינלאומית כולה, בהובלתן של ארצות הברית ורוסיה, התגייסה להתמודדות עם תופעת 'המדינה האסלאמית' – עם או בלי קשר למעורבות ישראל, ואף מצליחה לבלום את התקדמותה ולצמצם את השטחים שבהם היא שולטת. יתרה מכך, 'המדינה האסלאמית' נותרת חלופה אטרקטיבית לסונים בסוריה כל עוד אסד בשלטון. בסבירות גבוהה, קץ המשטר האסדי והיווצרות חלופה סונית מתונה, שתהיה שותפה לשלטון בסוריה עתידית, יחלישו מאד את כוח המשיכה של 'המדינה האסלאמית'. זאת ועוד, באחרונה התקבלו דיווחים המאשרים חשדות בדבר שיתוף פעולה בין משטר אסד ל'מדינה האסלאמית'. דיווחים אלה מתקפים את ההנחה כי קיים אינטרס משותף לשני הצדדים הקיצוניים האלה להחליש ולסלק כל חלופה מתונה לשלטונם ולשמור זה על שרידותו של זה. לעומת זאת, ישראל נותרה כמעט לבדה מול הציר האיראני-רדיקלי ואין לה על מי לסמוך, מלבד על עצמה. על כן, עליה לפעול בעדיפות מוחלטת מול התחזקותו של ציר זה, הנתמך (לצערנו) גם על ידי רוסיה. ויש לזכור: הרפובליקה האסלאמית של איראן (ובעלי בריתה) מסוכנים לישראל עשרת מונים מ'המדינה האסלאמית'.

כיצד יורדים מהגדר? יש לגבש אסטרטגיה המורכבת מכמה רבדים וממדים. תנאי בסיסי הוא יצירת ברית אזורית, גם אם לא מוצהרת, עם גורמים בעולם הסוני ובראשם ערב הסעודית, מדינות המפרץ, טורקיה, ירדן ומצרים. למדינות הסוניות המובילות במזרח התיכון חפיפת אינטרסים עם ישראל והן מעוניינות לקדם מגמות דומות: החלשת איראן, סילוק אסד והחלשת חזבאללה. על כן, יש לרתום אותן

למהלכים מהותיים שתכליתם תהיה קידום יעדים אלה. כל זאת, בשותפות עם ארצות הברית ואולי אף בהבנות שקטות עם רוסיה, אשר בניגוד לאיראן, אינה רואה באסד מרכיב הכרחי בהסדר עתידי בסוריה.

להלן הדגשי המדיניות, שירכיבו אסטרטגיה כוללת נגד אסד ומשטרו ולהחלשת הציר הרדיקלי: ראשית, יש לעודד מהלך מדיני ומשפטי ברור כנגד פשעיו של משטר אסד ולסייע בהעמדתו לדין על חלקו ברצח המוני ובהפעלת נשק כימי. ביכולתה של ישראל לתרום לחשיפה מרבית של נתוני ההרג ההמוני שביצעו אסד וחזבאללה בסוריה והשימוש שנעשה בנשק כימי.

שנית, יש להשיק דיאלוג עם ארצות הברית לגבי האסטרטגיה שתכליתה להרחיק מסוריה את משטר אסד, הכוחות האירניים, חזבאללה ו'המדינה האסלאמית'. הסדר שישראל צריכה להצביע עליו – וכאן תהיה במחנה אחד עם ערב הסעודית וטורקיה (אף הן בעלות ברית של ארצות הברית) – אסד תחילה, ואז 'המדינה האסלאמית'. חשוב לדון עם האמריקאים על הצורך לא לעבור בשתיקה על השימוש בנשק כימי ולפעול לפגיעה ברכיבי כוח מרכזיים של המשטר, ביניהם מפקדותיהם של מנגנוני הביטחון, יחידות הפעלת הנשק הכימי, ואולי אף רכיבים בחיל האוויר ובהגנה אווירית, כל זאת, בהתאם להבטחת הנשיא אובמה לפגוע במשטר שהפעיל חומרי לחימה כימיים וכדי לאכוף אי-שימוש בחומרים אלה – כביטוי לנורמה בינלאומית "עם שיניים". במקביל, יש לחפש דרכים נוספות לחזק את ארגוני האופוזיציה המתונים, ובכלל זאת אספקת נשק מתקדם יותר לאלה שהוכיחו את יכולותיהם בלחימה מול משטר אסד.

שלישית, חשוב שישראל תוכיח שגם לה קווים אדומים ועקרונות מוסריים. יש לשקול לאורם ביצוע של פעולות צבאיות מוגבלות, שתכליתן היא להעביר מסר ערכי ולהציל חיי אדם, דוגמת פגיעה במסוקים של הצבא הסורי המטילים חביות נפץ במרכזי אוכלוסייה צפופים. פעולה צבאית כזאת ניתן לבצע מנגד, ללא צורך להיכנס למערכה אווירית רחבה להשגת עליונות אווירית או להסתכן בהתנגשות עם הכוחות הרוסיים בסוריה.

רביעית, בה בעת ובאופן שאינו סותר את תקיפת הרכיבים במשטר אסד הפוגעים באזרחים חפים מפשע, ניתן להתעמת עם האיום הנשקף מ'המדינה האסלאמית' בדרום רמת הגולן באמצעות ארגון "שוהדא אל-ירמוכ", זו תהיה המחשה לכך שמאבק באסד יכול להתקיים במקביל למיגור 'המדינה האסלאמית'. כן חשוב המשך התמיכה המודיעינית והאחרת בקואליציות הנאבקות בארגונים ג'האדיסטיים סוניים, ובראש ובראשונה נגד 'המדינה האסלאמית'.

חמישית, יש לעודד ייצוב הומניטרי בדרום סוריה, לאורך גבולות ישראל וירדן, בגיבוי אזרחי ובינלאומי. מאמצי הייצוב יכללו גם את התאמת יכולותיהם של כוחות האו"ם הפועלים באזור למשימה. מדובר בהידוק שיתוף הפעולה עם ירדן בדרום סוריה, לשם חיזוק גורמים החולקים עם ישראל וירדן אינטרסים משותפים, במקביל להרחבת הסיוע ההומניטרי הישראלי לפליטים, נצורים ופצועים (גם בשאר חלקי סוריה), ארצות הברית וטורקיה תוכלנה להשתתף במאמץ מסוג זה בצפון סוריה, כחלק מפעולה הומניטרית נרחבת.

שישית, יש לגבש הבנות עם רוסיה לקידום של מהלכים ומאמצים אלה, תוך שימור האינטרסים של רוסיה בצפון סוריה. חשוב ללבן עם מוסקבה את האופן הנכון למציאת תחליף למשטר אסד, אשר ייטה יותר לרוסיה ופחות לאיראן.

שביעית, יש לעודד מהלכים ערביים כנגד חזבאללה ואיראן ולתמוך בהם במידת האפשר, בזירה האזורית והבינלאומית.

המזרח התיכון מתעצב מחדש בתהליך ממושך, שהחל לפני חמש שנים ואיש אינו יכול לראות בבהירות את סופו. עם זאת, יש להניח שהצדדים המעורבים בקונפליקטים ובעימותים באזור, ובסוריה בפרט, מחפשים הסדרה בניסיון לעצב מחדש את יחסי הכוחות ביניהם ואת המבנים המדינתיים במרחב. על רקע זה, לישראל אינטרס מהותי שאיראן וחזבאללה לא יהיו הכוח שיתחזק במסגרת "הסדר החדש" במזרח התיכון. כשסוף סוף אסד יסולק, חשוב שהעולם הערבי והמוסלמי הסוני יידע שישראל הייתה בצד הנכון, ואף פעלה נכון מוסרית ואסטרטגית.

חלפו הימים שבהם ישראל יכולה הייתה להשקיע על המתרחש ו"לאחל הצלחה לשני הצדדים". אם ברצונה של ישראל להשפיע בשנים הבאות על דמותו של המרחב סביבה ועל אופיו, וכן לשפר את מעמדה האזורי, מוטב שלא תהסס ולא תחמיץ את ההזדמנות להחליש את אויביה המרים ביותר. מדיניות מוסרית, אסרטיבית, יוזמת ויצירתית נגד הציר הרדיקלי, שבמרכזה החלפת אסד ומשטרו הפרו-איראני, היא המשעול בו עליה לפסוע. תובנה זו הייתה תקפה והולמת כבר לפני שלוש שנים, לאחר הפעלת הנשק הכימי על ידי משטר אסד, והתוקף שלה אף התחזק שבעתים כעת, כשנשק זה הופעל שוב.